

Naime, Nella se Lonza odlučila na pothvat publiciranja odluka u rasponu što dijeli 1389. od 1415. godine, kada se u praksi dubrovačke kancelarije konačno razdvajaju odluke triju vijeća u zasebne knjige.

U prvom, upravo objavljenom svesku, tiskane su odluke za 1390-1392. Sačuvane su u dijelu 28 i 29 svesku Reformationes. Pothvat je bio olakšan činjenicom da se u ostavštini Zdravka Šundrice nalazio transkript rečenih odluka. N. Lonza je kolacionirala prijepis s originalom iz Državnog arhiva u Dubrovniku, oblikovala konačni tekst za tiskanje, te mu pridodala osobno, toponimsko i predmetno kazalo. "Ovaj svezak pripremljen je tako u dvije faze koje dijeli nekoliko desetljeća i plod je rada dvoje autora koji se nikada nisu sreli."

Vrsnoća izdanja što je konačno pred nama, kao i rastući ugled Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, držimo, jamče uspješan završetak dragocjenog projekta bez nove polustoljetne stanke. A on podrazumijeva i "popravljanje" izdanja onog dijela građe izdanog još u pretposljednem stoljeću.

Ivica Prlender

ANTIČKI GRAD NA ISTOČNOM JADRANU

MATE SUIĆ, UR. MARINA ŠEGVIĆ,
GOLDEN MARKETING, ZAGREB, 2003.

Povjesničar, arheolog i klasični filolog, prof. dr. Mate Suić, prvi put je izdao kapitalno djelo *Antički grad na istočnom Jadranu* godine 1976. Bogato iskustvo u proučavanju našeg antičkog urbanističkog naslijeđa pomoglo mu je stvoriti potpunu kulturno-povijesnu sintezu. Prof. Suić je, naime, nakon Drugoga svjetskog rata živio u Zadru, djelovao kao ravnatelj tamošnjeg Arheološkog muzeja i profesor stare povijesti na Filozofskom fakultetu. Radio je na obnovi Zadra, izvrsnog primjera antičkoga grada na našoj obali, nakon čega je počeo istraživati i druge gradove naše antike, njihove osobitosti i sve aspekte njihova razvoja. Rezultatom je bila knjiga *Antički grad...* Ni prije ni poslije nije nastala druga koja bi jednako iscrpno obradila problematiku antičkog urbanizma u nas. Stoga je autor odlučio sa suradnicima nanovo prirediti knjigu i obogatiti je novim istraživanjima i saznanjima. Konceptcija djela ostala je ista, a promjene je autor temeljio na sustavnoj analizi kontinuiteta urbane kulture i na novim terenskim istraživanjima. Stručni tim Suićevih suradnika proveo je njegove ideje i namjere u djelo. Prilagodio je sve dodatke, osuvremenio jezik, ali i uspio zadržati autorov osobni stil. Dužnost glavne urednice preuzela je prof. Marina Šegvić. Recenzenti knjige su prof. dr. Petar Selem i prof. dr. Igor Fisković.

Tekst je u odnosu na prvo izdanje proširen gotovo za trećinu. Započinje "Uvodnom riječju" (str. 7-11), gdje autor opisuje nastanak djela i zahvaljuje suradnicima. Slijedi tekst "Umjesto predgovora" (str. 12-13), preuzet iz prvog izdanja, gdje je Suić definirao poleogenezu i probleme koje obrađuje. Prvi dio knjige bavi se predmetom i metodama istraživanja antičkoga grada. Započinje poglavljem o prostoru i djelovanju prirodnih sila (str. 18-24), kojega nije bilo u prvom izdanju. Zatim autor, kao i ranije, definira tri faze nastanka antičkoga grada, predurbanu, protourbanu i urbanu. Opisuje naše obalno područje, pomorske putove te kulturno-etničke inovacije i kretanja od eneolitika nadalje. Najviše se, dakako, zadržava na antici, ali njegova promišljanja dopiru i do srednjega i novoga vijeka, pa i sadašnjosti. Piše o problemu vremenskog razgraničenja antičkog urbanizma (str. 24-25), jer pojam antike nije vremenski čvrst. Područje o kojem je riječ nije uvijek bilo jedinstvena politička i teritorijalna cjelina. Naime, dijelovi koji su bili izravno zahvaćeni širenjem klasične kulture osnutkom grčkih kolonija u 4. stoljeću prije Krista ušli su u antičko razdoblje daleko prije ostalih. Kraj antike također nije moguće odrediti jednako za cijelo obalno područje, jer je antika u nekim krajevima egzistirala i nakon provala Avara u 7. stoljeću, iako ne zadugo. Potom je autor opširno definirao grad kao centar (str. 26-28), uzimajući u obzir interese zajednice koja živi u njemu, progres, suprotnosti grada i drugih naselja, standard, stanovanje, sigurnost i prostorno oblikovanje. Budući da proučavanje procesa urbanizacije temelji na pisanim i

predmetnim izvorima, autor daje pregled obje vrste građe (str. 28-43). Prvo piše o grčkim izvorima, kojih je nažalost malo sačuvano. Već u 6. stoljeću prije Krista Hekatej iz Mileta spominje neke autohtone gradove na jadranskoj obali, a vrijedni su također Pseudo Skilakovi i Pseudo Skimnovi podaci. Izvora iz rimskoga doba ima puno više, a većim se brojem podataka ističu Strabon, Plinije Stariji, čije djelo *Naturalis historia* nudi osobito mnogo podataka o našoj obali, potom Klaudije Ptolemej, Apijan Aleksandrijski i Anonimni Ravenjanin. Katalogizirani su i natpisi koji pridonose proučavanju urbanizacije u nas. Kad je riječ o materijalnim ostacima antičkih gradova uz obalu, Suić se osvrće na naselja iz predurbanog i protourbanog razdoblja, grčke i rimske gradove kod nas. Nakon toga riječ je o klasifikaciji i tipologiji antičkoga grada (str. 44-49). Prema kontinuitetu autor dijeli naselja na ona s neprekinutim kontinuitetom, s prekinutim kontinuitetom i na ona bez kontinuiteta. Prema nastanku i organizaciji dijeli ih na planirana i spontana. Nakon studije o terminologiji antičkih naselja (str. 50-60) donosi i njihov katalog u predrimsko i ranorimsko doba na našem Jadranu (str. 60-66): popis grčkih gradova i zajednica, te popis rimskih koji se opet dijele na gradove i zajednice s italskim pravom, gradove – središta rimskih municipija, rimske kolonije i naselja peregrinskih zajednica koje su stekle civitet. Na kraju prvoga dijela knjige, u poglavlju o disciplinarnoj međuzavisnosti (str. 66-80), autor definira znanstvene discipline relevantne za proučavanje antičkog urbanizma (arheologija, povijest umjetnosti, urbanizam, geografija,

povijest, lingvistika, sociologija). Ističe da je u skupini humanističkih znanosti za to najvažnija povijest, jer nije moguće proučavati antički urbanizam bez poznavanja historije antičkoga svijeta i svih aspekata društvene funkcije antičkoga grada.

Drugi dio knjige nosi naslov "Od autohtonog sela do autohtonog grada – problemi poleogeneze" (str. 83-132). Tu je opisan proces emancipacije grada (str. 83-93), te kako je autohtoni grad došao u dodir s grčkim i rimskim svijetom (str. 93-106). Grci su osnivali kolonije i naseobine u srednjoj Dalmaciji, živjeli u okviri- ma svojih polisa i nisu pokušavali stvoriti veće integracije kojima bi podvrgli domaće stanovništvo. Rimljani su, pak, uključili naš obalni prostor u svoje Carstvo i raspolagali njime neograničeno. Podijelili su zemljišta na tri vrste u skladu s vlasničkim odnosima potkraj Republike: *ager publicus* (državno vlasništvo), *ager privatus* (privatno vlasništvo), *ager compascuus et silvae* (pašnjaci i šume). Nova pravila i institucije odrazili su se na domaći grad čije osobitosti nisu, kako se često misli, posve nestale pojavom rimskih stečevina i urbanizma. Domaći se grad nastavio razvijati u novim uvjetima prihvaćajući rimske urbanističke elemente. U poglavlju o viziji antičkoga grada i njegovim ostvarenjima (str. 106-132), Suić govori o kriterijima za izradu tipologije gradinskih naselja te o kriterijima za klasifikaciju gradova prema društvenoj ulozi. Tu je i tabela kategorizacije autohtonih naselja prema karakteru i vrsti naselja, socijalnoj i ekonomskoj strukturi. Slijedi dio knjige nazvan "U svitanju grada antičkoga svijeta na istočnom Jadranu" (str. 135-170). Autor opisuje grad grčkoga svijeta (str.

137-145), govori o Hipodamu iz Mileta koji je još u 6. stoljeću prije Krista formulirao grčku urbanističku misao i utemeljio grčki model planiranog grada s podjelom na geometrijski pravilne dijelove. Navodi i Aristotelove ideje o odlikama polisa. Zatim definira grad rimskoga svijeta (str. 146-170) i pri tome ideju etruščanskog i italskog grada. Ističe da etruščanski grad ima pravilan raster ulica prema stranama svijeta (*cardo* i *decumanus*) što je najvažnija komponenta u razvoju rimskoga grada. Na kraju govori o rimskim doseljenicima, koji dolaze još krajem 3. stoljeća prije Krista, načinu osvajanja rimskih kolonija i organizaciji njihovog agera.

Nakon toga riječ je o ostvarenjima grada klasičnoga svijeta na istočnom Jadranu (str. 173-311). Tu su strukture, tehnika i materijali rimskog graditeljstva (str. 173-183), zatim financijska sredstva za gradnju, o čemu većinom svjedoče natpisi na građevinama (str. 184-195). Nadalje, Suić piše o gradnji fortifikacija (str. 195-203), planimetriji i morfologiji urbanog areala (str. 203-225) te odnosu između gradskog perimetra i rastera (str. 226-228). Daje sumarni pregled arhitektonske izgradnje u našim antičkim gradovima, opisuje hramove, forume, kurije, bazilike, terme, teatre i amfiteatre, memorativne i stambene gradnje te komunalije (str. 229-296). Napokon razlaže i namjensku raspodjelu gradskog prostora (str. 297-303).

U petom dijelu knjige autor se bavi problemom odnosa između grada i sela u ranoj antici (str. 315-338). Naglašava da je diferencijacija grada i sela odraz podjele rada te razlikuje ruralna naselja i ladanjske vile koje nastaju pojavom razvijenih ekonomija na državnom

zemljištu adsigniranom doseljenicima ili islužanim vojnicima. Opisuje ladanjsku arhitekturu kod nas čiji su ostaci, nažalost, osim u Istri, nedovoljni istraženi.

Potom se autor bavi inovacijama kasne antike (str. 341-375). Karakalinom konstitucijom iz 212. godine poslije Krista svi su slobodni stanovnici Carstva postali rimskim građanima, što afirmira i stimulira autohtoni svijet. Budući da tada počinje i proces barbarizacije, raste defenzivna uloga grada. Stalne invazije, seobe i pohodi te ekonomska kriza stvaraju atmosferu nesigurnosti pa fortifikacije postaju temeljnom brigom stanovništva. Nastaje Dioklecijanova palača kao prvi i najbolji primjer palače-kastruma. Afirmacijom kršćanstva nastaju i nove ideje pa se oblikuju starokršćanski gradovi Salona, Pula, Zadar, Duklja. Početkom 6. stoljeća Istočni su Goti zavladali u našim primorskim pojasom, no nisu stvorili vlastitu urbanu kulturu. Antički grad u 5. i 6. stoljeću poslije Krista mijenja svoj izgled: reduciraju se javne površine radi stambene izgradnje. Dok gradsko stanovništvo bježi na selo, u grad prodire ruralna ekonomija.

Posljednji dio posvećen je antičkoj urbanističkoj baštini (str. 379-395). Autor opisuje dolazak Slavena i Avara te razvoj hrvatskoga srednjovjekovnog grada, pri čemu ističe važnost kontinuiteta urbane misli i urbanog života na našoj obali. Slijedi "Pogovor" (str. 393-395) u kojem autor naglašava važnost hrvatskog antičkog grada i iz suvremene perspektive zaključuje: "...antički će grad trajno sačuvati onaj povijesni smisao i vrijednost što ga ima svaki izvor i svaki početak...".

U "Izvorima" (str. 396-457) citirani su i prevedeni najvažniji dijelovi pisanih izvora koji spominju naše antičke gradove i na kojima je autor temeljio svoje istraživanje. U prvom izdanju knjige Suić se referirao na grčke i rimske pisce te natpise često bez preciznih podataka o njima. U ovom je izdanju svaki citat nanovo preveden i točno određen, a brigu o njima preuzela je prof. dr. Bruna Kuntić-Makvić. Taj dio priloga autor je dao dopuniti i novim mjestima kojih nije bilo u prvome izdanju (veći odlomak Pseudo Skilaka, Aristotela i Vitruvija, posve nov citat Strabona i Kasiodora te slika dijela Peutingerove karte). Nakon citata slijede natpisi, za čije se uređivanje pobrinula prof. Marina Šegvić. Bibliografija (str. 461-499) drugog izdanja skoro je dvostruko veća od one u prvome i dobar je pokazatelj razvoja arheologije kod nas otkad je prvi put izišao *Antički grad...*

Što se tiče likovne opreme knjige za nju je zaslužna dr. sc. Vlasta Begović-Dvoržak.. Većina materijala preuzeta je iz ranijeg izdanja, koje je opremio Krešimir Rončević, međutim, nove su dvadeset dvije slike u tekstu i tri table izvan teksta, dok su mnoge stare slike i table zamijenjene boljima ili pronađenim izvornim crtežima. Legende ispod slika i "Popis ilustracija" nanovo su izrađeni. Knjiga završava "Riječju urednice" koja iznosi načela po kojem je ekipa stručnjaka radila na ovom projektu. Navodi kolege kontaktirane radi ažuriranja domaćih postignuća koja je autor svakako želio uzeti u obzir pri izradi novog izdanja knjige.

Suić drži da bi naša vrijedna antička urbanistička baština i danas mogla biti inspiracijom u nastanku primorskih

gradova. Složit ćemo se s autorom koji nam je svojim velikim djelom dao kvalitetan i potpun uvid u sve aspekte našeg antičkoga grada.

Inga Vilogorac

**SIRMIUM – GRAD CAREVA
I MUČENIKA. SABRANI
RADOVI O ARHEOLOGIJI
I ISTORIJI SIRMIJUMA.**

VLADISLAV POPOVIĆ. EDICIJA BLAGO
SIRMIJUMA, KNJ. 1. UR. DUŠAN
POZANOVIĆ. SREMSKA MITROVICA:
BLAGO SIRMIJUMA – BEOGRAD:
ARHEOLOŠKI INSTITUT, 2003., 364.
STR., ĆIR.

Zbornik tridesetak temeljnih radova akademika Vladislava Popovića (1930.-1999.) posvećenih nekadašnjoj panonskoj prijestolnici tiskan je kao prva knjiga novopokrenute serije "Blago Sirmijuma". Pokretanje tog niza s ciljem "promocije kulturne i povijesne baštine Sirmija", rezultat je suradnje kulturnih djelatnika iz Srijemske Mitrovice i djelatnika Arheološkog instituta SANU iz Beograda, okupljenih oko istoimenog projekta. Ideja vodilja izdavača prve knjige bila je da, prije svega, znanstvenom ali i širem zainteresiranom čitateljstvu učine dostupnima radove V. Popovića od kojih su mnogi tek ovom prilikom po prvi puta prevedeni na srpski jezik.

Sirmium – grad careva i mučenika rezultat je plodnog znanstvenog rada autora, koji je preko 35 godina (1962.-1999.) vodio arheološka istraživanja u Sirmiju. Vladislav Popović bio je ne samo jedan od najboljih poznavatelja sirmijske prošlosti već je i svojim utjecajem doprinio tome da se ugledne institucije kao *Smithsonian Institute* iz Washingtona ili *Ecole Française de Rome* aktivno pridruže beogradskom Arheološkom institutu SANU, Muzeju Srema i Zavodu za zaštitu spomenika kulture iz Sremske Mitrovice u arheološkim istraživanjima nekadašnje panonske prijestolnice. V. Popović bio je također jedan od utemeljitelja "Centra za arheološka istraživanja i dokumentaciju Sirmijuma", te pokretač i dugogodišnji urednik periodičkih publikacija *Sirmium* i *Caričin grad*.

Radovi u zborniku razdijeljeni su u pet tematskih dijelova: *Uvod, Arheološka istraživanja Sirmijuma, Sirmijum – kasnoantički grad, Hrišćanski Sirmijum, Numizmatički izvori za istoriju Sirmijuma*. Autorovim studijama pridružena je i kratka bibliografija [7], detaljna bibliografija (9-18), te predgovor Noëla Duvala "Vladislav Popović et Sirmium (1962-1999)" (francuski izvornik i srpski prijevod) [19-34]. Uz velik broj fotografija, zemljovida i tlocrta autora i njegovih suradnika, zborniku su pridodani prilozi: "Osnovna bibliografija o Sirmijumu" [347-354], te "Plan istraženih arheoloških lokaliteta Sirmijuma do 1999. godine" [362-363].

Uvod se sastoji od autorova pregledna rada "Sirmijum – koegzistencija antičkog i suvremenog grada" [37-40] iz 1972., u kojem autor iznosi probleme

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LVIII
Zagreb 2005.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LVIII, str. 1-244, Zagreb 2005.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša

Mirjana Gross

Tvrtko Jakovina

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb